

cumulatieve index opgenomen - doornam, wist soms op grond van de stof-behandeling de naam van de auteur ongezien te voorspellen. Sommige schrijvers plegen namelijk hun artikelen grotendeels in de vorm te gieten van al dan niet letterlijke citaten uit eigen werk van de beschreven personen of uit publicaties van oudere auteurs, anderen daarentegen geven blijk van een meer zelfstandige en synthetische kracht. Bij de eerste soort beschrijvingen zou misschien het snoeimes nog wat meer door de redactie kunnen zijn gehanteerd ook al omdat daarin de (auto)biografische getuigenissen herhaaldelijk van weiniggeggende aard zijn. Overigens valt de objectiviteitszin van alle auteurs ten zeerste te prijzen. Wellicht heeft een aarzeling om zich bij onvoldoende gegevens al te stellig uit te spreken mede tot een zekere opsommende vlakheid geleid. Eén keer verbaasde ik mij over een cynisme, waar melding gemaakt wordt van een predikant die zich erop beroemde zonder tractement de kerk te dienen, maar die 'dank zij de collectezak' als een vermogend man stierf (p. 349). Onhistorische oordelen komt men in dit Lexicon weinig tegen. Twee vielen er mij des te meer op: van de davidjorist Barrefelt wordt geconstateerd dat slechts vaststaat dat hij 'rechtstreeks door God was toegesproken'; van de bekende afgescheiden dominee De Cock wordt gezegd dat hij meermalen 'nodeloos kwetsend' was.

Komend uit een geheel ander kerkelijk klimaat en daarom tot inhoudelijke detailkritiek weinig bevoegd, heb ik bij het doornemen van dit deel weer veel wetenswaardigs geleerd (Is het overigens correct om te schrijven dat een predikant, na de Waalse gemeente te hebben verlaten, 'overging' (p. 157) tot de Ned. Herv. Kerk?). Idealiter zou men aan de onderhavige biografieën, zeker wanneer het meer belangrijke figuren geldt, als eis mogen stellen, dat zij 1) de plaats van de beschrevene in kerkhistorisch perspectief bepalen, d.w.z. dat zij telkens laten zien in hoeverre sprake is geweest van erfgenaamschap, tijdgebondenheid en erflaterschap; 2) de persoonlijke ontwikkeling in het geschetste leven met de beslissende hoofdpunten en/of keerpunten en de typerende ups en downs aangeven. Sommige levensbeschrijvingen, zoals die van Arminius, Gomarus, Episcopius en Wtenbogaert zijn mijns inziens, vooral onder het eerste opzicht, goed gelukt. Andere daarentegen, zoals die van Bekker en Anna Maria van Schurman, komen ondanks voldoende gegevens veel minder goed uit de verf. Wat de negentiende (en vroege twintigste) eeuw betreft meen ik, dat de biografieën van P. Hofstede de Groot, D. Chantepie de la Saussaye, J.J. van Oosterzee en A.H. de Hartog zonder meer voorbeeldig aan de dubbele eis voldoen. Daarentegen hebben bijvoorbeeld de zes kolommen die aan de invloedrijke maar wat ongrijpbare Kohlbrugge zijn gewijd, mij niet voldoende zicht gegeven op hetgeen hij voor het Nederlandse en Duitse protestantisme heeft betekend. Toch zullen ook voor de talrijke levensbeschrijvingen die, om welke reden dan ook, niet aan het ideaal konden beantwoorden, (kerk)historici van nu en de komende generaties zich aan de redactie en de auteurs grotelijks verplicht weten. Dezen hebben ten bate van toekomstige onderzoekers veel tijdrovend werk verzet. Moge hun belangrijke en duurzame prestatie van hoog wetenschappelijk gehalte binnen niet al te lange tijd worden voltooid.

J.A. Bornewasser